

ces training before and after military service in the Republic of Belarus", available at: http://nvo.ng.ru/forces/2009-02-06/7_Belorus_sia.html.

6. Department of Education of the Republic of Belarus (1998), Decree No.591 from October 30, 1998 "About approval of the illustrative position of the center of pre-conscription training of yang men", available at: <http://www.levonevski.net/pravo/temy/tema28/glav/docm0786.html>.

7. Methodical guidelines by military units of the Armed Forces for assisting the general secondary establishments in pre-conscription training and military patriotic education of pupils, available at: <http://www.mil.mod.by>.

8. Korol N. (2010), "Cadets in uniforms, including 23 girls", available at: <http://kudapostupat.by/article/item/id/282>.

Olha Gapeeva

PRE-CONSCRIPTION TRAINING SYSTEM OF YOUTH IN THE REPUBLIC OF BELARUS

The article deals with the historical retrospective of the pre-conscription training system formation of the young in the Republic of Belarus and the existing legislation of this issue. The author defines the main tasks, forms and methods of pre-conscription training. The patriotic forms potential as a primary training level of the staff for Armed forces and reserve enlisting is researched here.

Since the independence of the Republic of Belarus there are several the most significant achievements of military construction in the Republic of Belarus such as: the Armed Forces organizational structure reform; creation of the strategic deterrence; formation of special operations bodies; creation of multistage national military education system directed to quality rise of officers staff training; improvement of the troops recruitment system. The Law of the Republic of Belarus "About the military duty and the military service", adopted in 2003, established the obligatory pre-conscription training for pupils.

The author found that the military patriotic forms were formed in 1997 on the basis of secondary schools with the purpose of young people preparing to enter the military educational establishments of the Armed Forces of the Republic of Belarus. It is a component of pre-conscription training for youth. The pre-conscription training of youth is regulated according to the corresponding legislation, which is constantly updated according to the demands of the times.

Key words: pre-conscription training, military patriotic forms, the Armed Forces of the Republic of Belarus

© Ольга Гапеева

Надійшла до редакції 19.02.2013

УДК 94(477)"312"

УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО ЯК ФЕНОМЕН ПАРТІЙНОГО КЕРІВНИЦТВА "ВІДЛИГИ"

ОЛЬГА МУРАТОВА,

старший викладач кафедри теорії літератури та історії української літератури

Горлівського інституту іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

У статті розглядається процес зародження українського літературного шістдесятиництва крізь призму літературно-мистецької політики радянського уряду та змін ідеологічного обґрунтування цієї політики відповідно до змін партійного керівництва. Аналізуються масштаби проявів лібералізації у сфері літератури й мистецтва, акцентується увага на непослідовності влади в здійсненні літературно-мистецької політики. Виділяються два кардинально протилежні етапи розвитку стосунків літературної інтелігенції і влади в період "відлиги". Доводиться зародження культурницького протистояння в колах літературно-мистецької інтелігенції України на другому етапі "відлиги", спричиненого згортанням процесів лібералізації. Уперше у вітчизняній історіографії разом із традиційною (опублікованою й неопублікованою) базою документів як історичне джерело використано прозові та поетичні твори когорти українських митців-шістдесятників.

Ключові слова: епоха "відлиги", радянський уряд, літературно-мистецька політика, метод соціалістичного реалізму, літературний процес, шістдесятиництво, культурницьке протистояння.

Постановка проблеми. Шлях до європейської інтеграції, обраний Україною як незалежною державою, зумовлює необхідність інтенсивних змін у всіх сферах життя країни. Важливу роль у цьому про-

цесі відіграє всебічне осмислення, адекватна інтерпретація та розуміння моделі тоталітарної держави й культури, що склалася в минулому столітті.

Одним із найцікавіших явищ української культу-

№ 2 (122) березень-квітень 2013 р.

ри середини ХХ століття небезпідставно вважається літературне шістдесятництво, що зародилося в умовах відносної лібералізації суспільного життя, спричиненої смертю Й. В. Сталіна й приходом до влади М. С. Хрущова. Пропагування вищим партійним керівництвом упродовж багатьох десятиліть соціалістичного реалізму як єдино можливого методу художньої творчості на теренах Радянського Союзу спричинило досить серйозні трансформації об'єктивного процесу становлення культурної еліти України, впливаючи на його розвиток і дотепер.

Українська інтелігенція завжди була тією силою, що не залишалася осторонь державотворчих процесів. Проблеми, які поставали перед тогочасною літературною інтелігенцією, певною мірою подібні до тих, із якими зіткнулась сучасна творча еліта України. Для більшості українських письменників друга половина 1950-х - початок 1960-х років стали часом переоцінки цінностей, сподівань, перемежованих із розчаруваннями; часом, коли відбулося усвідомлення власного мистецтва як одного з дієвих засобів протистояння політиці тотальної ідеологізації творчого життя в республіці.

Вивчення періоду так званої хрущовської "відлиги" в різних його аспектах - суспільно-політичному, економічному, культурному - у наш час перейшло від етапу первісного накопичення матеріалу та описовості до систематичного узагальнення й переосмислення.

Проблема шістдесятництва в пострадянській українській історіографії привертала увагу дослідників у силу своєї політичної актуальності в контексті проблем національно-культурної політики. Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень культурного життя та політики в галузі літератури в 1950-60-ті рр., що вийшли друком за радянських часів та в роки незалежності, популярність у вітчизняній історіографії 1990-х років теми українського опозиційного руху, дисидентства, шістдесятництва, появу значної кількості ґрунтовних наукових і публіцистичних праць з окресленої тематики, і на сьогодні залишається чимало питань, що є дискусійними, а отже, вимагають подальшого дослідження. Це стосується як часових і просторових меж явища, кількісного складу учасників, форм і засобів протистояння літературної інтелігенції владі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз наявної наукової літератури, присвяченої висвітленню багатьох аспектів виникнення й розвитку літературного шістдесятництва на теренах України, його місця в контексті історії України ХХ століття, засвідчує, що означена проблема викликає зацікавленість багатьох істориків, культурологів, літературознавців. Цілком очевидно, що через об'єктивні причини науковий пріоритет у висвітленні проблеми належить зарубіжним дослідникам К. Фармеру, Я. Білоцерковичу, Б. Кравченку [1]. Зокрема, за їх ініціативою опрацьовано й уведено до наукового обігу цінні документальні масиви, які надалі послужили основою для ґрунтовних монографічних досліджень.

Серед вітчизняних істориків, які одними з перших звернулись до з'ясування причин виникнення явища шістдесятництва в середовищі літературно-мистецької інтелігенції України, були Г. Касьянов, А. Русначенко, О. Шевчук, В. Баран, Ю. Данилюк, О. Бажан, Б. Захаров [2].

Значний науковий інтерес становить спадщина І. Рибалки, зокрема праця "Така наша доля: сторінки

життя мого покоління", у якій автор характеризує діяльність української інтелігенції після ХХ з'їзду КПРС [3]. Вагомий внесок у розробку проблеми зробив В. М. Литвин, який пов'язує діяльність української інтелігенції в основному з рухом "шістдесятників" та дисидентським рухом [4].

Беззаперечну наукову цінність становлять праці сучасних літературознавців - В. Хархун, Р. Коргодського, Л. Тарнашинської [5].

У дослідженні й усебічному висвітленні такого складного й суперечливого явища, як літературне шістдесятництво, важливу роль відіграють праці, присвячені аналізу радянської періодики, зокрема, "Чорно-біла "відлига" у дзеркалі преси" Ю. Ганжурова, "Офіційний та альтернативний дискурси. 1950 - 80-ті роки в УРСР" О. Зарецького, "Формалізм чи новаторство?": інтелектуальний нонконформізм в офіційному дискурсі 1960 - 1970-х рр. в Україні" О. Заплотинської [6].

Позитивно оцінюючи праці вищезгаданих науковців, слід зауважити, що здебільшого вони висвітлюють проблеми політичного дисидентства, менше - релігійного інакюдумства, і ще менше - історико-культурних аспектів явища тодішнього літературного простору. Це дозволяє нам говорити про нагальну потребу подальшої розробки проблеми й засвідчує її актуальність.

Метою цієї наукової розвідки є з'ясування об'єктивних чинників зародження літературного шістдесятництва в Україні в епоху "відлиги" шляхом аналізу принципів та механізмів утілення державної політики в галузі літератури в зазначений історичний період.

Виклад основного матеріалу. Беззаперечним є факт, що шістдесятництво виникло не в одну мить, не на порожньому місці, а в силу багатьох об'єктивних причин та факторів. Шістдесятні роки в їх художньому моделюванні в межах України, на думку багатьох істориків і літературознавців, були реальною не лише українською, а й міжнародною. Ситуація, що склалася у світі після закінчення Другої світової війни, засвідчувала перемогу демократичних форм розвитку держави над тоталітаризмом. Життя вимагало певних змін у всіх сферах суспільства, у тому числі й у сфері культури. З огляду на це, ні Й. Сталін, ні М. Хрущов не могли залишатись осторонь світових демократичних змін, оскільки це призвело б до втрати ваги Радянського Союзу на світовій арені. Тому вже за часів правління Й. В. Сталіна відбуваються певні позитивні зрушення, зокрема, й у сфері літературно-мистецької творчості, що знайшли своє продовження з приходом до влади М. С. Хрущова і розпочатої ним "відлиги".

Зіткнувшись із новими реаліями життя, пов'язаними зі смертю Й. Сталіна, і загрозою втратити контроль над художньою творчістю, ідеологи "відлиги" постали перед необхідністю внесення певних змін, корегування подальших шляхів розвитку літератури й мистецтва в межах Радянського Союзу.

В інтересах самозбереження тоталітарної системи мало відбутися реформування певних її структур, звільнення від надцентралізму, але без порушення її базових компонентів. У галузі літератури й мистецтва ці зміни були пов'язані, у першу чергу, зі внесенням коректив, оновленням змісту панівного в радянській літературі методу художньої творчості - соціалістичного реалізму.

Літературною сенсацією 1953 року стала стаття нікому ще на той час не відомого російського пись-

менника В. М. Померанцева "Об искренности в литературе", опублікована в грудневому номері журналу "Новый мир" [7], у якій автор закликав радянських письменників спрямувати свою увагу на проблеми життя людини, її побут, людські конфлікти, змальовувати негативні явища суспільного життя. Найбільшу увагу автор статті приділив недолікам радянської літератури, уважаючи, що однією з найбільших її вад є "нещирість" і "шаблонність". Письменник закликав своїх соратників по перу писати чесно й "не думати про вираз облич високих і невисоких читачів..." [7, с. 219]. В. М. Померанцев став першим, хто відкрито сказав про залежність письменника від зовнішніх факторів: від тиску зверху, партійної критики тощо; поставив питання про життєву необхідність існування різних літературних шкіл і напрямів.

Поява цієї публікації викликала гучний суспільний резонанс. Інтерес до статті зростав пропорційно до зростання масштабів критики з боку періодичної преси й виступів відомих літературних постатей. Серед значної кількості звинувачень на адресу автора до редакції журналу надійшло й багато листів на підтримку позиції письменника.

Навздогін цій публікації з'явилися твори І. Еренбурга "Відлига", М. Дудінцева "Не хлібом єдиним", автори яких дозволили собі поставити ряд важливих запитань: що слід сказати про минуле, у чому полягає призначення інтелігенції, які її стосунки з партією, яка роль у системі відведена письменникам і художникам, як і чому тривалий час правда поступалася місцем брехні тощо. На ці обурливі запитання, які в попередній історичний період коштували б тим, хто їх поставив, як мінімум декількох років таборів, влада, яка ще остаточно не визначилася у своїй політиці, відреагувала невпевнено, обмежившись лише адміністративними заходами й попередженнями на адресу міністерства культури, які, утім, не супроводжувалися будь-якими санкціями.

Відсутність миттєвої жорсткої реакції влади, яка б неодмінно була за часів правління Сталіна, засвідчує одну з головних характеристик періоду, що настає після його смерті, - пом'якшення наслідків вільнодумства, якщо воно не зачіпало основних догм марксизму-ленінізму, постулати якого нова влада та її лідер М. С. Хрущов взяли за основу розбудови власного політичного курсу на противагу сталінінщині.

Архів журналу "Новый мир" засвідчує, що обговорення публікації відбувалося майже в усіх найбільших навчальних закладах Росії (МДУ, Літературний інститут ім. Горького, Новосибірський державний педагогічний інститут тощо).

Цікавим, на нашу думку, є факт публікації на сторінках "Комсомольской правды", головним редактором якої на той час був зять М. С. Хрущова - О. І. Аджубей, листа студентів Московського державного університету на захист В. М. Померанцева [8, с. 3]. По відношенню до редколегії не було жодних репресивних заходів.

Події літературного життя столиці засвідчили хай і не дуже суттєві, але позитивні зміни в літературному житті держави загалом й України зокрема. Так, наприклад, студент філологічного факультету Донецького педагогічного інституту, майбутній літературний критик і представник українського літературного шістдесятництва І. Дзюба опублікував у другому випуску альманаху "Літературний Донбас" статтю під назвою "За высокое мастерство", у якій було

проаналізовано поетичні й прозові збірки письменників Донбасу, видані на початку 1950-х років [9]. Автор статті вголос озвучив факт бездарності, сірості написаних у цей період творів: "...не поезія, а просте говоріння в риму", лише "...дотримання правил версифікацій", "...не користуються попитом у читача" [9, с. 99; 108; 114].

У такому ж дусі пройшов Другий Всесоюзний з'їзд письменників, скликаний 15 грудня 1954 року (через 20 років! після Першого з'їзду), у ході якого митцям було дозволено висловити думку щодо "потреби створення такої атмосфери літературного життя, яка виключає "проробляння", але передбачає принципову і вдумливу критику", розглянути питання оновлення творчого клімату, "різноманітності художніх індивідуальностей, стилів і жанрів багатонаціональної радянської літератури", а також "зміцнення творчих зв'язків із зарубіжною прогресивною літературою" [10, с. 55; 27-28]. З'їзд не виніс жодних серйозних звинувачень на адресу інакомислячих, чим породив багато надій і сподівань щодо змін на краще.

Того ж 1954 року й у такому ж дусі пройшов Третій з'їзд письменників України, делегати якого відкрито виступили з критикою творчості тих своїх колег, які увійшли до когорти "класиків" завдяки посадам у Правлінні й "актуальній" тематиці [11].

Саме життя поставило питання про необхідність змін стилю керівництва Спілкою письменників й її стосунків із ЦК КПРС. Отже, уже після смерті Й. В. Сталіна, але ще задовго до проголошення боротьби з його культом М. С. Хрущов, намагаючись заручитися підтримкою якомога більшої кількості людей задля утвердження власної ідеології, змушений був піти на певні поступки, які були сприйняті творчою інтелігенцією за чисту монету й викликали ширше захоплення новою владою, а в подальшому - забезпечили їй усебічну підтримку.

У попередніх наукових розвідках нами висунуто гіпотезу щодо наявності двох етапів розвитку стосунків літературної інтелігенції і влади в епоху відлиги: I етап (1956 - 1959 рр.) зовнішньо показовий відхід від сталінських методів управління, критика сталінізму, певна лібералізація в галузі літературно-мистецької творчості задля зміцнення владних позицій М. С. Хрущова; II етап (1960 - 1964 рр.) - поступовий відхід від політики лібералізації до централізації влади, повернення до сталінської методології управління, обмеження свободи творчості митців і, як результат, - зародження протистояння в середовищі української інтелігенції [12].

У критиці для означення митців-шістдесятників часто послуговуються словосполученням "діти ХХ з'їзду". Саме 1956 рік вважають символічною межею, переломним у геополітичному й культурному сенсі не тільки для СРСР, а й для Східної та Центральної Європи. Погоджуємося з думкою українського історика Д. Дроздовського, що "саме цю дату можна визначити як точку відліку в історії українського шістдесятництва" [13, с. 116], адже саме ХХ з'їзд став платформою, із якої беруть початок, хай і перемежовані з розгубленістю, незворотні зрушення у свідомості радянської людини, зокрема й радянського інтелігента.

Уже перші публікації Ліни Костенко, Дмитра Павличка, Василя Симоненка, Івана Драча, Миколи Вінграновського (Україна), Євгена Євтушенка, Роберта Рождественського, Андрія Вознесенського (Росія), Ніла Гілевича, Генадзя Буравкіна (Білору-

сія), Едуарда Мижилайтиса (Прибалтика), Чингіза Айтматова (Киргизія), що побачили світ після смерті Й. Сталіна, засвідчили прагнення митців до відродження національних літератур після глибокої кризи другої половини 1940-х - початку 1950-х рр., "народження громадської думки, відмінної від офіційної" [14, с. 35].

М. С. Хрущов як один із головних претендентів на місце керівника Радянського Союзу, розуміючи всю складність і небезпечність ситуації в країні після смерті Сталіна, не міг жорстко відреагувати на прояви вільнодумства на сторінках художніх текстів, оскільки прагнув використати письменників задля пропагування власної ідеології, утвердження власних позицій у суспільстві. З огляду на це уможливилась поява друком творів, що не вписувались у рамки пропагованого десятиліттями методу соцреалізму, зокрема поезії Д. Павличка "Моя зоря" (1953 р.), що містить такі рядки: "Співати треба, звісно, і про зорі, / Про те, як шепче в лузі очерет, / Але людське забувши щастя й горе, / Який до чорта буду я поет". На нашу думку, цими рядками автор намагався нагадати соратникам по перу, що головним завданням їхньої творчості є висвітлення проблем існування простої людини, а не написання безконфліктних творів, що лакують проблеми дійсності.

Відгукнувшись на заклик старшого митця, у 1954 році голосно заявив про себе молодий український автор В. Симоненко, з-під пера якого з'явилася поезія "Ще один протест", у якій можна побачити максималізм автора й осуд соратників по перу, які зрадили своїм ідеалам заради ситого й безтурботного життя.

У 1955 році побачила світ поезія В. Симоненка "Толока", що стала своєрідним гаслом шістдесятників. Автор дозволив собі констатувати занепадницький стан літератури, відсутність у тоталітарній державі умов для народження генія, а отже, і засудження сталінізму, що було вигідним новій владі: "Поезія безплідна, як толока. / Усе замерло, мов пройшла чума, - / Немає Брюсова, немає Блока, / Єсеніна і Бальмонта нема! / Біля керма - запродаці, кастрати / Дрижать від страху в немочі спій... / Коли б оту толоку розорати, / Шевченко міг би вирости на ній!". Радянський Союз асоціюється в свідомості автора з толокою, яка через сталінське розуміння соціалістичного реалізму призвела до деградації літературної творчості.

Письменники утверджували право митця на власну точку зору, свободу творчості, писали не "радісно життєствердні твори" за заздалегідь усім відомим сюжетом, а розкривали психологізм людських взаємин, реальний стан речей у суспільстві. Непідробна громадська напруга, високий художній рівень творів здобули їм широку читацьку аудиторію, їхні перші збірки поезій умить зникли з полиць книгарень. Усе це сприяло зростанню інтересу до рідної мови, культури, історії.

З одного боку, таке вільнодумство не могло залишитися непоміченим з боку влади, оскільки воно засвідчувало необхідність перегляду адміністративно-командних основ політики партії в галузі літератури, зміни подальшого курсу розвитку літературної політики й могло мати непередбачувані наслідки, а з іншого - очевидно, ситуація була такою, що, у зв'язку зі змінами у всіх сферах життя для правлячої партії постала дилема: або відмовитись від соцреалізму як методу творчої діяльності, але це, у свою чергу, послабило б позиції самої партії серед трудя-

щих, або модернізувати сам метод. М. С. Хрущов обрав останнє, тому на етапі утвердження ідеології "відлиги" навіть найбільш запевняти критики не ставили питання щодо ідеологічної хибності або шкідливості названих статей і художніх творів. Така реакція влади доводить здатність системи до модернізації, пристосуванні до вимог сучасності, а отже, і про її високий життєвий потенціал.

Повіривши в щирість намірів нової влади, письменники швидко відгукнулися на її заклики. На цьому етапі, назвемо його умовно "утвердження влади відлиги", у творах письменників на повну силу пролунало засудження політики Сталіна та його прибічників (наприклад, твори В. Симоненка "Лев у клітці" (1955) та "Брама" (1956); Д. Павличка "Коли помер кривавий Торквемада" тощо). Навздогін цим творам з'являються збірки Ліни Костенко "Промінна земля" (1957), "Вітрила" (1958), провідною думкою яких є неповторність і цінність людської особистості, констатація необхідності створення умов для появи високохудожньої творчості, засудження злочинів сталінізму тощо.

Формуванню в суспільній свідомості думки про щирість намірів влади щодо необхідності змін у сфері літератури сприяло й повернення до читача чималого пласту раніше заборонених до друку творів, реабілітація українських письменників, яким удалося вижити в ГУЛАГу, розширення зв'язків із західною культурою (Всесвітній фестиваль молоді в Москві влітку 1957, переклади російською та українською мовами творів Е. Хемінгуей, А. Камю, Ф. Кафки, виставки класиків зарубіжного мистецтва ХХ століття, тижні кінематографу Франції, Італії, Англії, Японії та ін.) [15]. Усі ці зміни, проведені на тлі жорстких сталінських підходів, робили "відлигу" ще більш привабливою і не могли не викликати захоплення митців.

Характеризуючи настрої літераторів того часу, один із найактивніших учасників руху українського шістдесятництва І. Світличний писав: "У багатьох із нас одразу після ХХ з'їзду було багато наївного, розжевощого оптимізму, телячого ентузіазму, багато було ілюзій, побудованих на піску; багатьом здавалося, що всі проблеми народного життя вирішуються одним махом, і нам нічого не лишається, як з високо піднятими прапорами урочисто марширувати до комунізму" [16, с. 76].

Розмаїття тем і проблем, порушених на сторінках художніх текстів українських письменників, свідчило про багатство відновлюваної української літератури. Це був справжній вибух. У культурне життя України увірвалася когорта молодих талантів, які здійснили справжню революцію в найрізноманітніших суспільних і мистецьких сферах. Ця хвиля творчої свободи явила Україні й світові плеяду митців, імена яких на той час були незнайомими й новими, а тепер є славою та гордістю нації.

Здивоване й ледь не шоковане суспільство, відвикле від зухвалих новацій, відразу збагнуло: з'явилася нова генерація творців, які прагнуть сказати власне оригінальне слово.

Водночас слід зауважити, що початковий романтизм щодо позитивних змін, особливо у сфері національної політики уряду, поступово виліковувався знаннями. Утім, енергія протесту в цього покоління митців наростала поступово - від психологічного неприйняття окремих явищ "радянської дійсності" (стандартизованої псевдокультури, поліційного нагляду) до цілковитого заперечення марксистсько-

№ 2 (122) березень-квітень 2013 р.

ленінської ідеології й політичної практики. "...Здох тиран, але стоїть тюрма!". Місткий алегоричний образ поезії Д. Павличка "Коли помер кривавий Торквемада" став своєрідним пророцтвом-пересторогою. Хрущовський постсталінізм не був цілковитим запереченням сталінізму. Тоталітарний режим лібералізувався, але не розпрощався з тоталітарними методами.

Як тільки критичні зауваження письменників почали викривати недоліки нової влади на чолі з М. С. Хрущовим (невдалі експерименти в економіці, соціальній сфері, непослідовність національної політики), почався й поступовий наступ на літераторів, згорання процесів лібералізації у літературно-мистецькій сфері.

Так, наприклад, досягнення науки в СРСР, політ у космос Ю. Гагаріна постали у творах письменників як результат величезного напруження сил народу. Автори намагалися привернути увагу влади до проблем розвитку тогочасної економіки, викривленого характеру її розвитку. Саме за рахунок коштів, необхідних для розвитку харчової промисловості та інших галузей господарства, було зроблено ракету, що дозволяє уважному читачу зробити висновок - економіка була розрахована не на людей, а на державу. Поява творів, що викривали огріхи М. С. Хрущова, призвела до наростання незадоволення з боку владних структур, більш прискіпливої роботи цензорів, а зрештою, і до повернення основоположних канонів методу соцреалізму.

Отже, як тільки головне завдання - усунення від влади прихильників Сталіна - було виконане і влада правлячої партії на чолі з М. Хрущовим зміцнилась, - почався поступовий відхід від політики лібералізації до централізації влади, що, відповідно, позначилося й на літературних процесах.

XXI з'їзд КПРС визнав провідну роль літератури й мистецтва в збагаченні духовної культури радянської спільноти. "Діячі літератури, театру, кіно, музики, скульптури й живопису, - зазначалось у доповіді Першого секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова, - покликані підняти ще вище ідейно-художній рівень своєї творчості, бути й надалі активними помічниками партії й держави у справі комуністичного виховання трудящих, у пропагуванні принципів комуністичної моралі" [17, с. 52].

Саме у світлі нової суспільної задачі в травні 1959 року пройшов III Всесоюзний з'їзд письменників, головним завданням якого стало покласти край усякому вільнодумству в середовищі творчої інтелігенції й зосередити увагу членів Спілки письменників СРСР на завданнях комуністичного будівництва. Зазнав змін і Статут Спілки письменників, у якому формулювання методу соцреалізму було фактично поновлене в попередній редакції. Доповненням до нової редакції Статуту стало положення про те, що "найважливішим завданням письменника є послідовна боротьба за принципи соціалістичного реалізму проти всіх видів і форм буржуазного впливу, у тому числі проти ревізіонізму, як головної небезпеки у розвитку літератури й літературної теорії" [18, с. 247].

Процес десталінізації, який розпочався "згори" в 1956 році, "згори" було й припинено. І в цьому зворотному процесі вирішальними стали виступи першого секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова 17 грудня 1962 року і 8 березня 1963 року. У цих промовах М. С. Хрущов пішов у наступ на творчу інтелігенцію, називаючи її представників "космополітами, формалістами й відщепенцями", а його вислів "Ми

проти мирного співіснування у сфері ідеології" став сигналом для нагінки на молодих митців не лише в Москві, а й в усіх союзних республіках. Чимала частина їх творів так і не була опублікована й не стала явищем свого часу.

Посилення ідеологічного диктату, пропагування ідеї підведення соціалістичного реалізму під ідеологію комунізму набиравало все більших обертів і засвідчувало остаточне згорання процесів лібералізації до централізації влади, а отже, і повернення до сталінських методів управління. Мистецтво й особливо література знову опинилися під пильним оком ідеологічного відділу партії, що досить чуйно реагував на будь-які "відхилення" у творчості.

Зовнішньо-показова функція спостерігача, що характеризувала КПРС у часи лібералізації й відвідала першому етапу розвитку літературно-мистецької політики, поступово перетворювалась на функцію суворого наглядача, що керувався гаслом: "В ідеологічних питаннях ніяких поступок бути не може". Ілюзії щодо примирення тоталітаризму й соціалістичного реалізму з демократизацією, яка виступала в обмежених шатах лібералізації, поступово зникали.

Висновки

1. Реформаторські процеси, пов'язані з іменем М. С. Хрущова, у тому числі й у галузі літератури, відзначалися своєю половинчистістю та непослідовністю. Тенденції розвитку літератури в Радянському Союзі загалом й Україні зокрема продовжували визначатися й скеровуватися у світлі першочергових завдань правлячої партії.

2. У межах епохи "відлиги" можна виділити два кардинально протилежні етапи розвитку стосунків літературної інтелігенції та влади: перший (1956 - 1959 рр.) - характеризується зовнішньо-показовим відходом від сталінських методів управління, критикою сталінізму, певною лібералізацією в галузі літературно-мистецької творчості задля підтримки в пропагуванні власної ідеології з боку творчої інтелігенції та виходу через неї на широкі маси (тобто у межах цього етапу на руїнах сталінізму відбувається зміцнення ідеології "відлиги" та влади політиків, що її проголосили); другий (1959 - 1964 рр.), коли позиції М. С. Хрущова остаточно зміцнилися, змінюються й політичні наміри (цей етап характеризується поступовим відходом від політики лібералізації до централізації влади, поверненням до сталінської методології управління і, як результат, - обмеження свободи творчості митців).

3. Творчість літераторів-шістдесятників стала тією трибуною, із якої письменники певний час мали змогу донести власне бачення перспективних шляхів розвитку України.

4. Зародження українського літературного шістдесятництва як культурницької опозиції до влади в епоху "відлиги" постало наслідком згорання процесів лібералізації в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Farmer Kenneth C. Ukrainian Nationalism in the Post-Stalin Era: Myth, Symbols and Ideology in Soviet Nationalities Policy. The Hague / Kenneth C. Farmer. - Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 1980. - 223 p.; Bilocerkowycz Jaroslaw. Soviet Ukrainian Dissent. A study of political Alienation / Jaroslaw Bilocerkowycz. - London, 1988. - 242 p.; Ukraine after Shelest / [ed. by Bohdan Krawchenko]. - Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1983. - 119 p.

2. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору, 1960 - 80-х рр. : [монографія] / Г. В. Касьянов. - К. : Либідь, 1995. - 224 с.; Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні : середина 1950-х - початок 1990-х років / А. Русначенко. - К., 1998. - 720 с.; Шевчук О. А. Український національно-культурний рух (друга половина 50-х - початок 90-х рр. XX ст.). : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. А. Шевчук. - Запоріжжя, 1998. - 226 с.; Баран В. К. Україна кризь віки : у 15 т. / В. К. Баран, В. М. Даниленко. - К. : Видавничий дім "Альтернатива", 1999. - Т. 13. Україна в умовах системної кризи (1946 - 1980-ті роки); Бажан О. Український національний рух : основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х - 1980-ті рр.) / О. Бажан, Ю. Данилюк. - К. : Рідний край, 2000. - 232 с.; Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956 - 1987) / Б. Захаров. - Харків : Фоліо, 2003. - 144 с.

3. Рибалка І. К. Така наша доля: сторінки життя мого покоління / І. К. Рибалка. - Харків : Основа, 1999. - 248 с.

4. Литвин В. М. Україна у другому повоєнному десятилітті (1956 - 1965) / В. М. Литвин. - К. : Вид. дім "Лі-Терра", 2004. - 324 с.

5. Хархун В. П. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації : [монографія] / В. П. Хархун. - Ніжин : ТОВ "Гідромакс", 2009. - 508 с.; Корогодський Р. Брама світла: Шістдесятники / Р. Корогодський ; [упоряд. М. Коцюбинська, Н. Кучер, О. Сінченко]. - Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2009. - 656 с.; Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поети калний аспекти) : [монографія] / Л. Тарнашинська. - К. : Смолоскип, 2010. - 632 с.

6. Ганжуров Ю. Чорно-біла "відлига" у дзеркалі преси (газетні публікації як джерело вивчення політичної системи України 1956 - 1964 рр.) / Ю. Ганжуров. - К., 1999. - 224 с.; Зарецький О. Офіційний та альтернативний дискурси 1950-80-ті роки УРСР / О. Зарецький. - К. : Ін-т української мови НАН України ; Фітосоціоцентр, 2003. - 260 с.; Заплотинська О. О. "Формалізм чи новаторство?" : інтелектуальний нонконформізм в офіційному дискурсі 1960 - 1970-х рр. в Україні / О. О. Заплотинська // Український історичний журнал. - 2006. - № 1. - С. 145-157.

7. Померанцев В. М. Об искренности в литературе / В. М. Померанцев // Новый мир. - 1953. - № 12. - С. 219-245.

8. Бочаров С. Замалчивая острые вопросы / С. Бочаров, В. Зайцев // Комсомольская правда. - 1954. - 17 марта. - С. 3.

9. Дзюба И. За высокое мастерство / И. Дзюба // Литературный Донбасс. - 1953. - № 21. - С. 98-116.

10. Второй Всесоюзный съезд советских писателей, 15 - 26 декабря 1954 г. : стенографический отчет. - М. : Советский писатель, 1956. - С. 55; 27-28.

11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Ф. 590 Спілки письменників України. - Оп. 1. - Спр. 197 (Стенограма III з'їзду письменників України). - Т. 1., 27-29 жовтня 1954 р. - 347 арк.; Т. 2., 27-29 жовтня 1954 р. - 299 арк.

12. Муратова О. В. Історична трансформація методу соцреалізму в період "відлиги" / О. В. Муратова // Наукові праці : науково-методичний журнал. - Т. 129. - Вип. 116. Історія. - Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. - С. 42-49.

13. Дроздовський Д. Код майбутнього. Криза людини в європейській філософії : від екзистенціалізму до українського шістдесятництва / Д. І. Дроздовський. - К. : Вид-чий дім "Всесвіт", 2006. - 220 с.

14. Сверстюк Є. Собор у ристованні // Євген Сверстюк. На святі надій. Вибране / Є. Сверстюк. - К. : Наша віра, 1999. - 154 с.

15. Культурная жизнь в СССР 1951-1965 : [хроника]. - М. : Наука, 1979. - 680 с.

16. Виступ Івана Світличного на вечорі пам'яті Василя Симоненка в Київському медінституті у грудні 1963 року // Український вісник. - 1971 (січень). - Вип. 4. - С. 76.

17. Материалы внеочередного XXI съезда КПРС. - М. : Госполитиздат, 1959. - 259 с.

18. Третий съезд писателей СССР, 18 - 23 мая 1959 г. : [стенографический отчет]. - М. : Советский писатель, 1959. - С. 247.

REFERENCES

1. Farmer Kenneth C. (1980), *Ukrainian Nationalism in the Post-Stalin Era: Myth, Symbols and Ideology in Soviet Nationalities Policy*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, 223 p.; Bilocerkowycz Jaroslaw (1988), *Soviet Ukrainian Dissent, A study of political Alienation*, London, 242 p.; Krawchenko Bohdan (1983), *Ukraine after Shelest*, Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, Edmonton, 119 p.

2. Kasianov H. (1995), *Nezghodni: ukrainska intelihtentsiia v rusi oporu, 1960 - 80-kh rr.*, Lybid, Kyiv, 224 p.; Rusnachenko A. (1998), *Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini: seredyna 1950- kh - pochatok 1990-kh rokov*, Kyiv, 720 p.; Shevchuk O. A. (1998), *Ukrainskyi natsionalno-kulturnyi rukh (druga polovyna 50-kh - pochatok 90-kh rr. 20 st.)*, Zaporizhzhia, 226 p.; Baran V. K., Danylenko V. M. (1999), *Ukraina kriz viku: v 15 t., T. 13. Ukraina v umovakh systemnoi kryzy (1946 - 1980-ti roky)*, Vydavnychi dim «Alternatyva», Kyiv; Bazhan O., Danyliuk Yu. (2000), *Ukrainskyi natsionalnyi rukh: osnovni tendentsii i etapy rozvytku (kinets 1950-kh - 1980-ti rr.)*, Ridnyi kraj, Kyiv, 232 p.; Zakharov B. (2003), *Narys istorii dysyidentskoho rukhu v Ukraini (1956 - 1987)*, Folio, Kharkiv, 144 p.

3. Rybalka I. K. (1999), *Taka nasha dolia: storinky zhyttia moho pokolinnia*, Osнова, Kharkiv, 248 p.

4. Lytvyn V. M. (2004), *Ukraina u druhomu poviennomu desiatylitti (1956 - 1965)*, Vyd. dim «Li-Terra», Kyiv, 324 p.

5. Kharkhun V. P. (2009), *Sotsrealistychnyi kanon v ukrainskii literaturi: geneza, rozvytok, modyfikatsii: monohrafiia*, TOV «Hidromaks», Nizhyn 508 p.; Korohodskiy R. (2009), *Brama svitla: Shistdesiatnyky, uporiad*. Kotsiubynska M., Kucher N., Sinchenko O., Vydavnytstvo Ukrainkoho Katolytskoho Universytetu, Lviv, 656 p.; Tarnashynska L. (2010), *Ukrainske shistdesiatnytstvo: profili na tli pokolinnia (istoryko-literaturnyi ta poetykalnyi aspekty): monohrafiia*, Smoloskyp, Kyiv, 632 p.

6. Hanzhurov Yu. (1999), *Chorno-bila «vidlyha» u dzerkali presy (gazetni publikatsii yak dzherelo vuvchennia politychnoi systemy Ukrainy 1956 - 1964 rr.)*, Kyiv, 224 p.; Zaretskyi O. (2003), *Ofitsiyni ta alternatyvnyi dyskursy 1950-80-ti roky URSR*, In-t ukrainskoi movy NAN Ukrainy; Fitosotsiotsentr, Kyiv, 260 p.; Zaplotynska O. O. (2006), «Formalizm chy novatorstvo?»: intelektualnyi nonkonformizm v ofitsiinomu dyskursi 1960 - 1970-kh rr. v Ukraini, *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, pp. 145-157 (ukr).

7. Pomerantsev V. M. (1953), *Ob yskrennosti v lyterature*, *Novyi myr*, 12, pp. 219-245 (rus).

8. Bocharov S. (1954), *Zamalchivaia ostrye voprosy*, *Komsomolskaia pravda*, 17 (march), p. 3 (rus).

9. Dziuba Y. (1953), *Za vysokoe masterstvo*, *Lyteraturnyi Donbass*, 21, pp. 98-116 (rus).

10. *Vtoroi Vsesoiuznyi syezd sovetskykh pysatelei, 15-26 dekabria 1954 h.: stenohrafycheskyi otchet* (1956), *Sovetskyi pysatel*, Moscow, pp. 55; 27-28.

11. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy, fond 590, opys 1, sprava 197*, 374 p.

12. Muratova O. V. (2010), *Istorychna transformatsiia metodu sotsrealizmu v period «vidlyhy»*, *Naukovi pratsi: naukovometodychnyi zhurnal*, Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, Mykolaiv, 116, pp. 42-49 (ukr).

13. Drozdovskiy D. (2006), *Kod maibutnioho. Kryza liudyny v yevropeiskii filosofii: vid ekzystentsializmu do ukrainskoho shistdesiatnytstva*, Vyd-chyi dim «Vsesvit», Kyiv, 220 p.

14. Sverstiuk Ye. (1999), *Sobor u ryshtovanni (Na sviati nadii)*, *Nasha vira*, Kyiv, 154 p.

15. *Kulturnaia zhyzn v SSSR 1951 - 1965: khronyka* (1979), *Nauka*, Moscow, 680 p.

16. *Vystup Ivana Svitlychnoho na vechori pamiati Vasylia Symonenka v Kyivskomu medinstytuti u hrudni 1963 roku* (1971), *Ukrainskyi visnyk*, 4 (january), p. 76, (ukr).

17. *Materyaly vneochednoho KhKhl syezda KPRS* (1959), *Hospolytyzdat*, Moscow, 259 p.

18. *Tretyi syezd pysatelei SSSR, 18 - 23 maia 1959 h.: stenohrafycheskyi otchet* (1959), *Sovetskyi pysatel*, Moscow, p. 247.

Olha Muratova

UKRAINIAN LITERARY MOVEMENT 'SHISTDESYATNYTSTVO' AS A PHENOMENON OF THE PARTY LEADERSHIP OF THE 'THAW'

The article considers the origination process of Ukrainian literary movement 'shistdesyatnystvo' in the light of the Soviet government's literary-artistic policy as well as the changes of the ideological grounding of this policy due to the change of the party leadership. Ukrainian and foreign historiography has been reviewed. A complex of objective historical prerequisites, both inner and outer, that caused the appearance of Ukrainian literary movement 'shistdesyatnystvo' during the epoch of the Thaw has been defined. The scope of manifestation of liberalization in the sphere of literature and art has been analyzed; the attention has been paid to Soviet leadership inconsistency in pursuing literary-artistic policy. Two dramatically opposite stages of relationship development of literary intellectuals and the authority during the Thaw period have been distinguished: the first (1956 - 1959) is seemingly demonstrational retreat from Stalin's methods of control, criticism of Stalinism, certain liberalization in the sphere of literary-artistic activity in order to consolidate Khrushchev's power; the second (1960 - 1964) is a gradual retreat from the policy of liberalization to centralization of power, a return to Stalin's methodology of control and as a result the limitation of freedom of creative artists within the framework of artistic creative method dominant in the Soviet Union. For the first time in domestic historiography alongside with the traditional, both published and non-published, document base works of prose and poetry have been used as a historical source; these are works of cohort of Ukrainian creative artists called 'shistdesyatnyky' who made themselves widely known during the epoch of the so called Khrushchev's Thaw. The rise of cultural opposition in the circles of literary-artistic intellectuals of Ukraine caused by winding down the process of liberalization in all the spheres of life of the country during the second stage of the Thaw has been proved.

Key words: the epoch of the Thaw, the Soviet government, literary-artistic policy, a method of socialist realism, literary process, shistdesyatnystvo, cultural opposition.

© О. Муратова

Надійшла до редакції 13.03.2013

УДК 796.42:327.54

ПРОБЛЕМА УЧАСТІ БРИТАНСЬКОЇ КОМАНДИ В ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГРАХ 1980 РОКУ

ВІКТОРІЯ САДИКОВА,

аспірант Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Статтю присвячено історії спорту, темі «спорт і політика», Літнім Олімпійським іграм у Москві 1980 р., а саме - проблемі участі в них команди Великої Британії, зокрема, її ставленню до бойкоту Олімпіади. Увагу зосереджено на виявленні головної причини бойкоту та дослідженні ролі урядів Великої Британії та США в його організації.

Ключові слова: Олімпійські ігри 1980 р., бойкот, Велика Британія, США, СРСР.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Питання участі в Олімпійських іграх у британсько-радянському співробітництві є цікавою та актуальною темою для дослідження з огляду на недостатнє її вивчення в українській та зарубіжній історіографії, а також через відсутність об'єктивної оцінки цих подій. Доцільно зосередити увагу на тому, що вивчення окресленої проблематики є неможливим без урахування "фактора конфлікту" під час проведення міжнародних спортивних змагань. Цим фактором є "бойкот Олімпіади 1980 р." у Москві Великою Британією. Проте, досліджуючи сутність цієї проблеми, варто звернути увагу на роль США в названому процесі.

Зважаючи на те, що Олімпійські ігри в Москві 1980 р. дотепер не були предметом окремого фун-

даментального наукового дослідження, варто брати до уваги та критично оцінювати праці, які безпосередньо чи опосередковано стосуються теми. Проблему бойкоту Олімпіади-80 як відповідь на ворожі дії СРСР стосовно Афганістану побіжно розглядали радянська дослідниця І. Н. Щелокова на сторінках праці "Проблеми європейської безпеки та політика Англії" та політик, посол СРСР у Великій Британії В. І. Попов у монографії "Маргарет Тетчер: людина і політик". На головній ролі США в організації бойкоту Олімпійських ігор 1980 р. наголошує російська дослідниця О. М. Золина в дисертації "Радянсько-Британське політичне співробітництво (кінець 1980-х - початок 1990-х рр.)". Протилежної точки зору дотримується сучасний російський науковець А. Смот-

№ 2 (122) березень-квітень 2013 р.